

19.94x32.55	1	עמוד 17	ידיעות אחרונות - 7 לילות	16/08/2024	91244806-4
הטפל בתי קפה ותרבות יהודית מודרנית - מאת שחר פינסק - 25910					

{ מתן חרמוני }

אוטופיה יהודית מסעירה אך כואבת

שחר פינסקר מתחקה אחר המרחב התרבותי של יוצרים יהודים בין שתי המלחמות, החל מבתי הקפה של ורשה ואודסה, דרך בתי הקפה של וינה וברלין ועד לניו־יורק ותל־אביב. קריאה בספר על רקע טבח 7 באוקטובר וגל המחאות באוניברסיטאות בארה"ב ובאירופה, נדמית כעוד חלום יהודי שהתנפץ מתוקף כוחות היסטוריים גדולים ואכזריים יותר

קפה 'פנקוני' באודסה, 1872

היידים, גלאטשטיין וליילס, או קודמיהם מחבורת 'די יונגע', משה לייב הלפרן או יעקב ארלר, טייקון תיאטרון יידיש מאיסט־ברודוויי. מבחינת הנראטיב שמשרטט פיינסקר, בתי הקפה המודרניים הם הגילום המשוכלל או המופע המי־שוכלל ביותר של תפיסת התרבות היהודית המודרניסטית, באירופה ובשתי כנפותיה, ארה"ב וישראל. לשיטת 'עם הספל', זוהי נקודת השיא של הספרות היהודית, ואלה הם גם התנאים האידאליים ליציאה יהודית.

אלא שכאן נשאלת השאלה כיצד אנחנו קוראים את הספר הזה כהיסטוריה, שהתכלית שלה היא אותה אוניברסליות מודרנית־סטית של בין שתי מלחמות העיר לם. אנחנו עוד לא יודעים כיצד תיראה הספרות העברית בעידן החדש שנפתח לפנינו, אבל אנחנו כן יודעים מה הייתה אחריתה של אותה האפיוורה המודרניסטית. תרבות יידיש הפכה למגוררת ומסוגרת עם מגמת התכנסות של יוצריה המרכזיים, דוגמת יעקב גלאטשטיין שהחל לפרסם את הקינות הגדולות ליהדות אירופה כשבתי הקפה בבירותיה כבר גססו כמו התרבות היהודית האירופית כולה. אם סיסמתה של תקופת ההשכלה הייתה 'היה יהודי בביתך ואדם בצאתך', הרי בתי הקפה היו בדיוק המקום שבו בא היהודי לגלם את תפקיד האדם בצאתו.

כפי שכבר למדנו לפני 90 שנה, כשהרחובות מתמלאים ברסיסי זכוכית וברם – הסיסמה הזו פחות תקפה. כפי שאנחנו למדים מתוך

קף ההתכנסות וההתייחדות של רבים מגיבורי בתי הקפה של פינסקר אל תוך התרבות היהודית. השאלות שביקשו לשאול גלאטשטיין וחבריו בניו־יורק, כמו גם איציק מאנגר בפריז, כבר לא היו 'Do I dare to eat a peach', כפי שתוהה ת"ס אליזט בפואמה הידועה. עולמה של התרבות היהודית עשה מעבר חד מהאוניברסליות בחזרה של התפייז לין ורפי הגמרא, הגרזן והקדרום, הקצב והגרדום. הקול המספר השתנה, מקול שמתפעל מיופיו של העולם, לקול של מי שמחפש שרידים באפר.

רווקא בגלל ההיכרות שלי עם הספר מגלגלי ליו הקודמים, הקריאה החוזרת השאירה בי איזו תהייה. כשקראתי את הרשימות היפהפיות כשראו אור לראשונה ב־2008, בתי הקפה נראו לי כמו אידיאל שיש לשאוף אליו. כארם, כיהודי, כיוצר בשפה העברית. הקריאה בספר ב־2024, על רקע 7 באוקטובר ועל רקע המהפכים באוניברסיטאות בארה"ב ובאירופה, נדמית גם חגיגת המודרניות והמודרניזם בבתי הקפה בבירות התרבות העו־למית כעוד אוטופיה יהודית, מסעירה ומושכת ככל שתהיה, שגם היא התנפצה על רקע כוחות היסטוריים גדולים ואכזריים יותר.

עם הספל – בתי קפה

ותרבות יהודית מודרנית //

שחר פינסקר { תרגום: מתן קמינר

{ מאגנס } 369 עמ'

גם פינסקר – מבתי הקפה של ורשה ואודסה, דרך בתי הקפה של וינה וברלין ועד לניו־יורק ותל־אביב – הוא המיצוי האולטימטיבי של יהודים במרחב העירוני מבחינה תרבותית, אינ־טלקטואלית וספרותית. מכוח התפיסה הזו הוא מציב בחזית הסיפור את מי שנחשבים בדרך כלל לנידחיה של הספרות העברית, מי שכתבו מחוץ לנרטיב־העל של הספרות העברית, מחוץ להקשריה הטבעיים. ההקשר שפינסקר קר בונה כאן הוא של יהדות מודרנית, אוניברסלית, רב־לשונית, שגם מבחינת תפייז סותיה האסתטיות מתחברת לנוף האורבני־מודרניסטי של תקופת בין המלחמות.

בראש השולחן בבתי הקפה יושבים בספרו של פינסקר, לא רק ביאליק ב'שלג הלב־נון' ואלתרמן־שלונסקי ושות' בקפה כסית, אלא גם מלך ראויטש ושלום אש וי"ל פריץ בבתי הקפה של ורשה ושל מרכז אירופה. גבריאל פרייל ושמעון הלקין כמשוררי מודרניסטים צעירים שיושבים לצד מאפיונרים יהודים בקפה רויאל, ומנסים ליצור נוסח עברי מוד־ניסטי דוגמת זה של משוררי האינז'יך

גם פינסקר – מבתי הקפה של ורשה ואודסה, דרך בתי הקפה של וינה וברלין ועד לניו־יורק ותל־אביב – הוא המיצוי האולטימטיבי של יהודים במרחב העירוני מבחינה תרבותית, אינטלקטואלית וספרותית. מכוח התפיסה הזו הוא מציב בחזית הסיפור את מי שנחשבים בדרך כלל לנידחיה של הספרות העברית

המרחב התרבותי של בתי הקפה כפי שמציגם פינסקר הוא המיצוי האולטימטיבי של יהודים במרחב העירוני מבחינה תרבותית, אינטלקטואלית וספרותית. מכוח התפיסה הזו הוא מציב בחזית הסיפור את מי שנחשבים בדרך כלל לנידחיה של הספרות העברית

אחת מרשימות הביקורת האחרונות של י"ח ברנר, בשנת תרפ"א, הוא יצא חוצץ, או מוטב – נתקף בטנטרום ספרותי, מול הרומן 'היברו' מאת סופר יידיש י. אופטושו, שראה אור בעברית בניו־יורק תחת השם 'מורים', והגיע באיחור לידיו של איקונת הזעם הארץ־ישראלית. כותב ברנר כי כתיבה כזו אינה אלא מופקרת, גם במקומות שיש בהם ניצוץ של כישרון, ועם כך לא ניתן להסכים. תיאור הסופרים, המשוררים, הליכותיהם בבתי הקפה, תיאור הנשים, קלות דעתן, תאוותנותן, כמה בנאלי כל זה. כמה בנאליים הכיעור, הטיפשות והשט־חיות, כמה לא מעניין.

באופן אירוני, אחד הדיוקנאות הספרותיים הזכורים ביותר של ברנר הוא מתוך 'תמול שלשום', שעה שעגנון מתאר את ישיבתו בקפה 'חרמון' ביפו, כשהוא אחוז מרה שחורה ומחרחר מרון וריב. אבל גם אם נוציא מכלל החשבון את 'אהבתם ושנאתם' של עגנון וברנר כפי שתיאר חיים באר את יחסיהם, הרי יהיה טבעי או נוח יותר לחשוב על תולדותיה של הספרות העב־רית במונחים של בתי הוצאה לאור, תנועות אידיאולוגיות ותהליכים היסטוריים. במובן זה, ספרו של שחר פינסקר קורא תיגר על ההיס־טוריוגרפיה – כתיבת ההיסטוריה של מהלך ההתפתחות של הספ־רות העברית ומציג לא רק תפיסה סוציולוגית־ספרותית חדשה, אלא תכלית מעט שונה לספרות העברית – לא בהכרח 'אספקלריה מאירה' כפי שהורה ברדיצ'בסקי, ולא בהי־כרח תכלית של 'הערכת עצמנו' נוקבת כמו שתבע החבר ברנר.

כאן המקום לציין שזו אינה רשימת ביקורת. אילו הייתה זו רשימת ביקורת הייתה רשימת הגילויים הנאותים שהייתי מחויב לה תופסת את סך כל שטח הגיליון שהוקצב לי. במידה רבה, זהו פולמוס שלי עם המחבר, שנוגע בעיקר בתפיסת ההווה של התרבות העברית־יהודית. מה גם שאני עוקב אחרי המפעל הזה של פינסקר כבר לא מעט שנים ובגלגוליו השונים: מס־רת הרשימות במוסף ספרות ותרבות של עיתון 'הארץ' ב־2008, דרך הספר A Rich Brew שראה אור באנגלית (במקור) ב־2018, ועד הת־רגום לעברית שרואה אור עתה בהוצאת מאגנס. הספר הוא גם במידה רבה סיכום או הביטוי המובהק ביותר של העמדה ה'דיאספורית' כפי שנקראה בוויכוח שנתגלע בין כמה מדובריה של הספרות העברית הצעירה בתקופה של לפני הקורונה. לא בגלל שחלקם הגדול של גיבורי התולדות האלה שמציג פיינסקר לא הגיעו בסופו של דבר לא לפלסטינה א"י ולא למדינת ישראל, אלא בגלל העניין הבא: המרחב התרבותי של בתי הקפה כפי שמציג